

STORTINGET

Innst. 30 S

(2023–2024)

Innstilling til Stortinget
fra utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 21 (2022–2023)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2022, eks- portkontroll og internasjonalt ikke-sprednings- samarbeid

Til Stortinget

1. Sammendrag

Meldingen regjeringen legger frem, redegjør for eksporten av våpen, ammunisjon og annet militært materiell, relatert teknologi og tjenester for militære formål (heretter forsvarsmateriell) fra norske bedrifter i 2022. Meldingen redegjør også for hvordan eksportkontrollregelverket og Utenriksdepartementets retningslinjer for behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell praktiseres.

Slike meldinger har blitt fremlagt årlig siden 1996 med mål om at meldingen skal bidra til bedre kunnskap om eksportkontrollen. Meldingene har bidratt til å forsterke åpenheten rundt eksportkontrollen i Norge ved å redegjøre for regjeringens politikk på eksportkontrollområdet, eksportkontrollregelverket og retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av eksportsøknader, samt for selve eksporten.

Forsvarsindustrien i Norge spiller en viktig rolle i å sikre både norsk og internasjonal tilgang til nødvendige varer og teknologi for territorielt forsvar, og til å kunne bidra til global sikkerhet. Industrien er avhengig av å kunne eksportere og delta i internasjonalt utviklings- og produksjonssamarbeid. Norsk forsvarsindustri er verdensledende innenfor enkelte teknologiområder. I mel-

dingen understrekes det at regjeringens mål er å fortsatt sikre en levedyktig norsk forsvarsindustri som kan bidra til leveringssikkerhet for både Norges og allierte lands forsvar.

Meldingen vektlegger at regjeringen fortsatt vil legge til rette for at industrien har mest mulig tydelige og forutsigbare vilkår for sin eksportaktivitet. Samtidig må dette skje innenfor rammen av en restriktiv eksportkontroll.

Åpenhet om eksport av forsvarsmateriell

Ved at de årlige meldingene behandles i Stortinget, gis det offentlig og parlamentarisk innsyn i praktiseringen av Utenriksdepartementets retningslinjer. Regjeringen vil videreføre praksisen med å konsultere Stortingets organer om særskilte saker. I likhet med i 2022, vil Norges rapportering til FNs våpenhandelsavtale (ATT) og et engelsk sammendrag av stortingsmeldingen også offentliggjøres i 2023.

Om eksporten i 2022

I 2022 ble det eksportert forsvarsmateriell og flerbruksvarer til militær sluttbruk, teknologi, tjenester mv. for ca. 8,9 mrd. kroner, mot nær 7,9 mrd. kroner i 2021. I forhold til 2021 økte verdien av denne eksporten med om lag 11 pst. Eksportverdien av A-materiell i 2022 var nærmere 6,5 mrd. kroner mot ca. 4,8 mrd. kroner i 2021. Eksportverdien av B-materiell utgjorde i 2022 om lag 800 mill. kroner, som er en markant nedgang fra ca. 1,2 mrd. kroner 2021. Totalt utgjorde eksporten av A- og B-materiell nærmere 7,3 mrd. kroner i 2022, mot ca. 6 mrd. kroner i 2021.

Verdien av eksporten av flerbruksvarer til militær sluttbruk beløp seg til ca. 453 mill. kroner i 2022, mot ca. 350 mill. kroner i 2021, en økning på om lag 31 pst. I tillegg ble det eksportert tjenester, teknologi, formidlet forsvarsmateriell og gjennomført reparasjoner av forsvarsmateriell til en verdi ca. 1,1 mrd. kroner i 2022, mot ca. 1,6 mrd. kroner i 2021.

Medlemslandene i NATO samt Sverige, Finland og andre europeiske land mottok ca. 57 pst. av eksporten av A-materiell, og 93 pst. av B-materiell fra Norge i 2022. Til sammenligning, i 2021 utgjorde eksporten av A-materiell til disse landene ca. 76 pst. av den totale eksporten, mens eksporten av B-materiell til disse landene utgjorde ca. 76 pst.

Siden den første meldingen til Stortinget ble lagt frem i 1997 om eksporten i 1996, har antallet bedrifter som eksporterer forsvarsmateriell økt. I 1996 eksporterte 33 bedrifter forsvarsmateriell fra Norge. I 2022 var antallet 90 bedrifter, en svak nedgang fra 2021.

Regelverket og retningslinjer for kontrollen med eksport av strategiske varer

Kontrollen med eksport av strategiske varer er hjemlet i lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi mv. (eksportkontrollloven). Forskrift om eksport av forsvarsmateriell, flerbruksvarer, teknologi og tjenester (eksportkontrollforskriften) utgjør det operative regelverket for departementets lisensierings- og kontrolloppgaver. Utenriksdepartementet arbeider med å tydeliggjøre kontrollen med kunnskapsoverføring i forskriften.

Begrepet «strategiske varer» er en fellesbetegnelse for forsvarsmateriell og flerbruksvarer og er i eksportkontrollloven definert som «varer og teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militær bruk eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, samt varer som kan benyttes til å utøve terrorhandlinger».

Kontrollen med eksport av forsvarsmateriell baserer seg på nasjonal politikk. Beslutninger om å tillate eksport av forsvarsmateriell er utelukkende gjenstand for nasjonale beslutninger. Kontrollen for å hindre spredning av flerbruksvarer og teknologi til masseødeleggelsesvåpen (MØV) eller terrorformål er i hovedsak basert på arbeidet i det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet. Her deles viktig informasjon om spredningstrender, anskaffelsesforsøk og fordekte våpen- og MØV-programmer.

For å sikre en effektiv kontroll basert på Stortingets vedtak og internasjonale forpliktelser, er det etablert retningslinjer for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av våpen, ammunisjon og an-

net militært materiell, teknologi og tjenester. Retningslinjene baserer seg på regjeringen Gerhardsens erklæring og Stortingets vedtak fra 1959. Det forutsettes at det skal gjøres grundige vurderinger av de utenriks- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område, og hovedsynspunktet er at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig. I 1997 samlet Stortinget seg enstemmig om at demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter i mottakerlandet også skal tas hensyn til.

Retningslinjene forutsetter at eksport av A-materiell bare kan tillates etter forutgående regjeringsbehandling. I den forbindelse foretas det landklarerer, som i hovedsak baserer seg på en bred vurdering av Stortingets vedtak av 1959 og 1997-presisering. Tillatelse til eksport av B-materiell skal normalt gis, men også slike søknader blir grundig vurdert innenfor rammen av retningslinjene. Dersom en eksport anses å være uforenlig med retningslinjene vil søknaden avslås selv om det dreier seg om et klarert land.

Stortingets 1959-vedtak og presisering i 1997 forutsetter at det gjøres en sammensatt og bred vurdering av mottakerlandet. Dette følger særlig av 1959-vedtakets formulering om at

«det skal ved avgjørelsen legges vekt på de utenriks- og innenrikspolitiske vurderinger.»

Selv om kun demokratiske rettigheter og grunnleggende menneskerettigheter nevnes konkret i 1997-erklæringen, har man i praksis også vektlagt humanitærrettslige forhold. Retningslinjene ble senest oppdatert i mai 2019 ved å ta inn en konkret referanse til humanitærretten i den konsoliderte kriterielisten, som ble innarbeidet i retningslinjene i 2014. Dette tydeliggjør hensynet til den internasjonale humanitærretten som følger av FNs våpenhandelsavtale (ATT) artikkel 7.

Stortingets vedtak om eksport av forsvarsmateriell

De sentrale vedtakene om eksport av forsvarsmateriell er Stortingets vedtak av 1959, 1967 og 1997. Spørsmålet om hvem vi skal eksportere våpen til har alltid vært gjenstand for debatt. Debatten påvirkes av den sikkerhetspolitiske utviklingen.

Krigen i Ukraina vedvarer. Russlands folkerettsstridige angrep på et naboland har varig endret situasjonen i Europa og premissene vi bygger vår sikkerhetspolitikk på.

Et bærende prinsipp for forvaltningen av eksportkontrollen må være at de gjenspeiler Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske interesser. Kontrollen med eksport av forsvarsmateriell skal og må skje innenfor strenge og ansvarlige rammer. Samtidig skal regjeringen fatte

nødvendige beslutninger som ivaretar disse interesse-
ne.

Donasjon av forsvarsmateriell til Ukraina

Bare fire dager etter at krigen i Ukraina brøt ut besluttet en samlet regjering at Norge skulle donere forsvarsmateriell til Ukraina. Regjeringen har fulgt opp med flere beslutninger om våpenstøtte, inkludert donasjon av tyngre våpen. Vår våpenstøtte til Ukraina er i tråd med deres egne behov. Beslutninger om våpenstøtte har bred støtte i Stortinget og er godt forankret innenfor rammeverket for eksportkontroll. Donasjoner, herunder A- og B-materiell, vurderes fortløpende.

Eksport av flerbruksvarer

Flerbruksvarer er varer som opprinnelig er utviklet for sivil bruk, men som de multilaterale eksportkontrollregimene har definert at også har viktige militære bruksområder. Dette er i hovedsak varer eller teknologi som kan benyttes i forbindelse med utvikling, fremstilling, produksjon eller bruk av MØV, og leveringsmidler for slike våpen.

Utenriksdepartementets oppgaver og nasjonalt samarbeid om eksportkontroll

Utenriksdepartementets oppgaver som myndighet for den strategiske eksportkontrollen i Norge består av forvaltningsoppgaver, samt politikk- og regelverksutvikling. Dette inkluderer utvikling av norsk eksportkontrollpolitikk, ivaretagelse av norske interesser i et omfattende multilateralt samarbeid, veiledning og informasjonsvirksomhet overfor næringslivet og academia, behandling av søknader om eksportlisenser, rapportering om eksport, og håndhevelse av eksportkontroll- og sanksjonsregelverket. Departementet er også ansvarlig for håndhevelse av sanksjonsregimer som er vedtatt i FNs sikkerhetsråd og for restriktive tiltak vedtatt av EUs råd som Norge har sluttet seg til.

En viktig del av departementets arbeid er informasjonsvirksomhet og veiledning om eksportkontroll overfor næringsliv, advokatselskaper, teknologimiljøer og forsknings- og utdanningsinstitusjoner. Det legges stor vekt på å sikre departementets tilgjengelighet og nær kontakt med eksportbedriftene om både konkrete eksportsaker og for veiledning innen eksportkontrollregelverket generelt.

Utenriksdepartementet samarbeider tett med partene i det nasjonale samarbeidet om eksportkontroll. Samarbeidet fungerer godt.

Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med strategisk eksportkontroll ble lagt frem i

2021. Utenriksdepartementet jobber kontinuerlig med tiltak for å følge opp undersøkelsen, bl.a. en gjennomgang av eldre landklareringer, styrket systematikk for kvalitetssikring av lisensvilkår, full revisjon av rutiner samt styrket dokumentasjon av vurderinger i saksbehandlingen. Anskaffelsen av nytt søknads- og saksbehandlingssystem er også en viktig del av dette arbeidet.

Sanksjoner og restriktive tiltak

Utenriksdepartementet er gitt fullmakt til å gjennomføre sanksjoner som er vedtatt av FNs sikkerhetsråd, samt EUs tiltaksregimer eller andre internasjonale ikke-militære tiltak som Norge har sluttet seg til. Disse gjennomføres som hovedregel gjennom særskilte forskrifter.

Enkelte tiltak, eksempelvis reiserestriksjoner og våpenembargo, gjennomføres i utlendingsregelverket eller med hjemmel i den alminnelige eksportkontrolllovgivningen. Derfor nevnes våpenembargo spesifikt bare i noen av Norges sanksjons- og tiltaksforskrifter.

Som en reaksjon på Russlands folkerettsstridige angrep på Ukraina har EU innført sanksjoner som regjeringen umiddelbart varslet at Norge ville slutte seg til. Den 18. mars 2022 ble første tiltakspakke med sanksjoner innført i norsk rett. Nye sanksjoner er blitt fortløpende innført. Norge står sammen med EU og andre land for å sikre at sanksjonene treffer sterkt og effektivt.

Utenriksdepartementet legger stor vekt på å informere og veilede næringslivet om endringer i det norske sanksjonsregelverket. Dette arbeidet er intensivert i lys av de restriktive tiltakene mot Russland.

Ikke-spredning og det multilaterale eksportkontroll-samarbeidet

De fire multilaterale eksportkontrollregimene er Australia-gruppen (AG) som retter seg mot å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen, missilkontrollregimet (MTCR) som omfatter leveringsmidler for MØV, Nuclear Suppliers Group (NSG) som gjelder kjernefysiske våpen og Wassenaar-samarbeidet (WA) som omfatter konvensjonelle våpen, militære varer og sensitiv høyteknologi.

Nasjonal gjennomføring av eksportkontrollen som følger av regimene bidrar til å sikre etterlevelse av folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet. Særlig viktig i denne sammenheng er Ikkespredningsavtalen for kjernevåpen (NPT), Kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og Biologivåpenkonvensjonen (BTWC).

De multilaterale eksportkontrollregimene kompletterer de nevnte multilaterale ikkespredningsavtalene og konvensjonene når det gjelder forpliktelser om kontroll med eksport av varer og teknologi som kan anvendes i utvikling, produksjon og bruk av MØV og leveringsmidler til slike våpen. Gjennom medlemskap i re-

gimene følger bl.a. en forpliktelse til å gjennomføre kontrollen i nasjonal rett og praksis, samt å dele og ta hensyn til relevant informasjon som er utvekslet innenfor rammen av regimesamarbeidet.

Det har også utviklet seg et stadig større samarbeid om kontroll med våpeneksport, både innenfor FN, EU og det multilaterale eksportkontrollsam arbeidet Wasenaar. Eksportkontroll har fått økt betydning som følge av rask teknologisk utvikling, fremvoksende spredningstrusler og geopolitiske endringer. FNs sikkerhetsråd bruker eksportkontrollregimenes retningslinjer og varelistes i sine sanksjonsregimer mot bl.a. Iran og Nord-Korea, samt i resolusjon 1540 om ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen. Også EU baserer seg på regimenes kontrollister i enkelte forordninger om restriktive tiltak.

Et hovedtema innenfor alle regimene de siste årene har vært kontroll med kunnskapsoverføring knyttet til universiteter og høyskoler, samt innenfor forskningsmiljøer.

Norge var medlem av eksekutivrådet i Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPWC) i 2020–2022.

Haag-kodeksen mot spredning av ballistiske missiler (HCoC)

Haag-kodeksen mot spredning av ballistiske missiler (HCoC) ble vedtatt i 2002. Det er et politisk bindende samarbeid som skal bidra til åpenhet om ballistiske missilprogrammer og hindre spredning av leverings-systemer for MØV. Tilsluttede land deler informasjon om nasjonale missil- og romaktiviteter, samt gir forhåndsvarsel om sivile oppskytninger og prøveflyvninger av ballistiske missiler og bæreraketter. I en tid der utvikling og testing av stadig mer avanserte missil-systemer truer internasjonal fred og sikkerhet, har HCoC fått større anerkjennelse for sitt tillitsskapende arbeid. Aktivitetene til Andøya Space innebærer at Norge er blant landene som rutinemessig forhåndsvarsler sivile oppskytninger.

Initiativet for spredningssikkerhet (PSI)

PSI (Proliferation Security Initiative) ble etablert i 2003 som en respons på faren for at stater og ikke-statlige aktører kan anskaffe og bruke MØV. Utenriksdepartementet arbeider sammen med flere departementer om å etablere en nasjonal beredskapsplan for å håndtere situasjoner for å avskjære transport av varer knyttet til masseødeleggelsesvåpen eller leveringsmidler i Norge.

FNs våpenhandelsavtale ATT

Avtalen om våpenhandel ble vedtatt av FNs generalforsamling 2. april 2013 og trådte i kraft 24. desember

2014. Avtalen (Arms Trade Treaty, ATT) er den første folkerettslig bindende avtalen som regulerer internasjonal våpenhandel.

ATT er i seg selv en folkerettslig bindende avtale for Norge, og det ble konkludert med at gjennomføring av avtalen var sikret i det gjeldende eksportkontrollregelverket.

Samarbeidet med EU

Norge har et nært samarbeid med EU om eksportkontroll og ikke-spredning.

Samarbeidet innebærer bl.a. at Norge, som eneste ikke-medlemsland, utveksler informasjon om avslag på søknader om eksport av forsvarsmateriell og flerbruksvarer gjennom EU-systemet.

Det avholdes halvårlige politiske konsultasjoner med EUs utenriktstjeneste og EU-kommisjonen om en rekke eksportkontrollspørsmål. Det er regjeringens mål å fortsatt følge EU-standarder på eksportkontrollområdet, og løpende vurdere tilslutning til EUs restriktive tiltak for å unngå å bli et omgåselsesland for spredningsaktiviteter. Samarbeidet er også viktig for Norges omdømme når det gjelder ansvarlighet ved eksport av forsvarsmateriell.

FNs sikkerhetsråd

Norge var valgt inn som medlem av Sikkerhetsrådet for perioden 2021–2022. FNs sikkerhetsråd er det eneste organet som kan vedta bestemmelser som er bindende for alle FNs medlemsstater. Sikkerhetsrådet fatter vedtak om sanksjoner mot land, grupper, selskaper og individer som et fredelig (ikke-militært) virkemiddel i situasjoner der internasjonal fred og sikkerhet anses truet.

En sentral oppgave for Norge som medlem av Sikkerhetsrådet var å lede sanksjonskomiteen for Nord-Korea. I denne rollen arbeidet Norge for en effektiv gjennomføring av sanksjonene, og samtidig vektlegge respekt for folkeretten, de humanitære prinsippene og menneskerettighetene.

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Åsmund Aukrust, Nils-Ole Foshaug, Eva Kristin Hansen og Trine Lise Sundnes, fra Høyre, Hårek Elvenes, Ingjerd Schie Schou, Erna Solberg og lederen Ine Eriksen Søreide, fra Senterpartiet, Marit Arnstad, Bengt Fasteraune og Maren Grøthe, fra Fremskrittspartiet, Sylvi Listhaug og Christian Tybring-Gjedde, fra Sosialistisk Venstreparti, Ingrid Fiskaa, fra Rødt, Bjørnar Moxnes, fra Venstre, Guri

Melby, og fra Kristelig Folkeparti, Dag-Inge Ulstein, viser til at det ble avholdt høring den 21. september 2023, og at det har blitt gitt skriftlige høringsinnspill. Komiteen merker seg at det fra arbeidstaker- og arbeidsgiversiden understrekes viktigheten av å ha et strengt og forutsigbart eksportregelverk. Komiteen ser at forsvarsindustrien i Norge spiller en viktig rolle i å sikre både norsk og internasjonal tilgang til nødvendige varer og teknologi for territorielt forsvar, og til å kunne bidra til global sikkerhet. Med om lag 7 500 årsverk i over 200 virksomheter som er direkte involvert i norsk forsvarsindustri, bidrar forsvarsindustrien både til sysselsetting og betydelig teknologisk utvikling. Dette er viktig både for å styrke norsk forsvarsevne og for å bidra til å opprettholde norsk konkurransekraft. Komiteen merker seg at regjeringens mål er å fortsatt sikre en levedyktig norsk forsvarsindustri som kan bidra til leveringssikkerhet både for Norges og allierte lands forsvar. Komiteen noterer at regjeringen fortsatt vil legge til rette for at industrien har mest mulig tydelige og forutsigbare vilkår for sin eksportaktivitet. Samtidig må dette skje innenfor rammen av en restriktiv eksportkontroll.

Komiteen registrerer at medlemslandene i NATO samt Sverige, Finland og andre europeiske land mottok ca. 57 pst. av eksporten av A-materiell og 93 pst. av B-materiell fra Norge i 2022. Komiteen noterer at eksporten av forsvarsmateriell til Qatar har steget betydelig i 2022. Eksporten til region Midtøsten økte som følge av dette betraktelig sammenliknet med 2021. Dette kommer av enkelte store kontrakter for norsk forsvarsindustri. Komiteen tar til etterretning at det ikke representerer signifikant økning i antall norske bedrifter som eksporterer til Qatar, ei heller en endring i Utenriksdepartementets politiske vurderinger.

Komiteen merker seg spesielt donasjon av forsvarsmateriell til Ukraina. Fire dager etter at krigen i Ukraina brøt ut, besluttet regjeringen at Norge skulle donere forsvarsmateriell til Ukraina. Regjeringen har fulgt opp med flere beslutninger om våpenstøtte, inkludert donasjon av tyngre våpen. Norsk våpenstøtte til Ukraina er i tråd med deres egne behov. Beslutninger om våpenstøtte har bred støtte i Stortinget og er godt forankret innenfor rammeverket for eksportkontroll. Donasjoner, herunder A- og B-materiell, blir vurdert fortløpende. Ukrainas behov for mer våpen for å stå imot angrepene vedvarer. Komiteen merker seg at det betyr at de fortsatt vil ha behov for tyngre og mer avanserte våpensystemer.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Fremskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti og Venstre, merker seg at regjeringen i Meld. St. 21 (2022–2023) vektlegger at eksportkontrollfeltet er i rask

utvikling, og at kompleksiteten øker i takt med den forverrede sikkerhetspolitiske utviklingen og endringene i trusselbildet. Flertallet deler vurderingen av at Russlands brutale krigføring i Ukraina utgjør mye av bakketpet for denne utviklingen. Når det gjelder norske donasjoner av militært materiell til Ukraina, stiller flertallet seg bak regjeringens beskrivelse av at:

«[b]eslutninger om våpenstøtte har bred støtte i Stortinget og er godt forankret innenfor rammeverket for eksportkontroll»,

og merker seg at:

«[d]onasjoner, herunder A- og B-materiell, vurderes fortløpende.»

Flertallet viser til at norsk eksportkontrollregelverk og sanksjoner i økende grad forsøkes omgått av autoritære stater, og at dette har sammenheng med den kraftig forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen. Flertallet merker seg at regjeringen i meldingen viser til at det nå er:

«en økende bevissthet i universitets- og høyere utdanningssektoren om at utenlandske aktører på en fordekt måte forsøker å anskaffe sensitiv kunnskap fra norske teknologimiljøer til militær bruk, i strid med våre sikkerhets- og forsvarspolitiske interesser.»

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet, mener det er svært viktig at forsknings- og høyere utdanningssektoren i økende grad erkjenner den alvorlige utviklingen. Sektoren har gjennom flere år ikke i tilstrekkelig grad erkjent dette. Dette flertallet viser til at EOS-tjenestene gjennom en årrekke har advart mot norske forsknings- og høyere utdanningsinstitusjoners praksis for samarbeid med forskere med opphav i autoritære regimer, og at svært alvorlige sikkerhetsbrudd gjentatte ganger har forekommet som følge av at disse advarslene ikke i tilstrekkelig grad har blitt tatt på alvor.

Dette flertallet merker seg at Utenriksdepartementet arbeider med å innføre en særskilt lisensplikt når det gjelder kontroll med kunnskapsoverføring av strategiske teknologier, og at et konkret forslag om slik kontroll ble sendt på høring i 2022.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at arbeidet med å stramme inn dette regelverket begynte under regjeringen Solberg, og vil understreke betydningen av at dette arbeidet gis høy prioritet fremover. Lisensplikt for kontroll med kunnskapsoverføring av strategiske teknologier vil i betydelig grad kunne bidra til å hindre omgåelse av eksportkontrollregelverket, og dermed

hindre at autoritære regimer tilegner seg norsk teknologi til militær bruk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Framskrittspartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser for øvrig til regjeringens pressemelding av 10. juli 2023, som fastslår at regjeringen vil opprette en egen etat for eksportkontroll og sanksjoner. Dette flertallet viser til at dette er redegjort for i Prop. 1 S (2023–2024):

«Regjeringen besluttet 5. juni 2023 å starte en prosess med å opprette en ny etat for arbeidet med eksportkontroll og sanksjoner. Etaten skal underlegges Utenriksdepartementet. Departementet mottar flere tusen saker per år, og kompleksiteten i sakene øker. Næringslivets og akademias behov for veiledning i regelverket har økt, og forvaltningsoppgavene har blitt flere og mer arbeidskrevende. Den sikkerhetspolitiske situasjonen, utviklingen i trusselbildet rundt spredning av masseødeleggelsesvåpen, og økt bruk av sanksjoner i utenrikspolitikken, er viktige drivkrefter som ligger til grunn for den store saksmengden og den økte kompleksiteten. Etableringen av etaten vil sikre styrket kapasitet til kontroll med eksporten av strategiske varer og teknologi fra Norge.»

Dette flertallet støtter opprettelsen av en egen etat for eksportkontroll og sanksjoner, og forutsetter at dette ikke endrer de overordnede prinsippene i det norske eksportkontrollregimet om et strengt og forutsigbart regelverk.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt merkar seg at eksporten til Qatar gjekk kraftig opp i 2022 og at Qatar no er det landet me eksporterer mest til. Desse medlemene viser til ei mengd rapportar frå internasjonale menneskerettsorganisasjonar som slår fast at regimet i Qatar er ansvarleg for grove brot på menneskerettane. Desse medlemene meiner at den store og aukande våpeneksporten til Qatar strid med Stortinget sin intensjon av 1997 om å ta omsyn til mottakarlandet sin respekt for grunnleggande menneskerettar ved eksport av forsvarsmateriell.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet, viser til Stortingets presisering i 1997 om at en rekke politiske spørsmål – inkludert demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter – skal vurderes i eksportkontrollsaker. Flertallet vil understreke at slike helhetlige vurderinger også må hensynta konkret hva slags forsvarsmateriell (type, funksjon, mv.) det søkes eksportlisens for. Flertallet viser til at eksporten til Qatar bestod av luftforsvarssystemer for å beskytte Qatars eget territorium og befolkning mot eventuelle angrep utenfra. Flertallet legger til grunn

at det vil ikke bli gitt lisens dersom eksporten anses å kunne brukes til å krenke grunnleggende menneskerettigheter eller til intern undertrykking.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt merkar seg at Noreg for fjerde år på rad har avstått frå å eksportera forsvarsmateriell til Saudi-Arabia, som har vore tungt inne i krigen i Jemen dei siste åtte åra. FN's høgkommissær for menneskerettar har dei siste åra jamleg rapportert om dei ekstreme humanitære konsekvensane av konflikten og uttrykt uro over det som ser ut til å vera omfattande brot på både humanitærretten og grunnleggande menneskerettar. Ekspertgruppa oppfordrar på det sterkaste tredjeland til å ikkje selja våpen til involverte land. Desse medlemene meiner me ikkje sikkert kan vita om norske våpen endar opp i krigen i Jemen så lenge Noreg eksporterer til USA – ein av Saudi-Arabias største handelspartnarar på våpensida – utan å krevja sluttbrukerklæring.

Komiteen minner om at Noreg har ratifisert FN's våpenhandelsavtale, som gjer eksportøren ansvarleg for vidaresal og pliktar Noreg til å avslå våpensal når det er stor risiko for at våpna vil bli brukt til å begå menneskerettsbrot eller andre overgrep mot sivile.

Komiteen viser til Den internasjonale våpenhandelsavtalen og OECDs retningslinjer for ansvarleg næringsliv, som også pålegg framtidens risikovurdering av om det er overvegande sannsynleg at norsk forsvarsmateriell vil kunna brukast i strid med internasjonal humanitærrett og internasjonale menneskerettar.

Komiteen viser vidare til Meld. St. 26 (2018–2019) som slår fast at:

«Det vil være situasjonen på tidspunktet for eksport som er avgjørende»

i praktiseringa av føre-var-linja ved norsk eksport av forsvarsmateriell.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Raudt merkar seg at denne praksisen har resultert i at Noreg ved fleire høve har suspendert eksporten til Dei sameinte arabiske emirata for så å gjenoppta han. Desse medlemene etterlyser større innsyn i kva grad og korleis styresmaktene gjer ei framtidens risikovurdering av om det aktuelle forsvarsmateriellet som blir eksportert frå Noreg kan bli brukt i strid med internasjonal humanitærrett og dei internasjonale menneskerettane framover.

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti, Raudt, Venstre og Kristelig Folkeparti fremjar følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa om ein uavhengig heilskapleg gjennomgang av regelverket for kontroll av våpeneksport.»

«Stortinget ber regjeringa gjera greie for korleis norske eksportstyresmakter gjennomfører framtidretta risikovurderingar av at norsk forsvarsmateriell ikkje vert brukt i strid med internasjonal humanitærrett og internasjonale menneskerettar i tråd med Den internasjonale våpenhandelsavtalen artikkel 7 og OECDs retningslinjer for fleirnasjonale selskap.»

Medlemene i komiteen frå Sosialistisk Venstreparti og Rødt fremjar følgjande forslag:

«Stortinget ber regjeringa om at krav om sluttbrukardokumentasjon vert praksis ved all eksport av forsvarsmateriell, også til NATO-land og nære allierte.»

Komiteens medlem fra Rødt viser til at den høytstående tjenestemannen Josh Paul ved USAs utenriksdepartements avdeling for våpenleveranser til andre land sa opp sin stilling 18. oktober 2023 i protest mot USAs storstilte våpenforsyninger til Israel. Paul kritiserte USAs eksportregelverk for å være for svakt og for at amerikanske våpenleveranser bidrar til okkupasjon og sivile lidelser. Dette medlem mener dette underbygger behovet for at Norge må kreve sluttbrukerdokumentasjon også ved eksport til NATO-land og nære allierte.

Komiteens medlem fra Venstre viser når det gjelder sanksjoner og restriktive tiltak til to forhold vedrørende sanksjoner mot Russland. Dette medlem viser til at regjeringen skriver at:

«[s]amtligge av de restriktive tiltakene er gjennomført i norsk rett, med unntak av [...] enkelte tilpasninger ved gjennomføring av havneforbudet.»

Dette medlem vil understreke at Norges manglende havneforbud for russiske fiskefartøy bidrar til at store summer går inn i den russiske økonomien og dermed bidrar til å finansiere den russiske krigføringen. Dette medlem mener unntaket burde fjernes for å vise at Norge er solidarisk med andre europeiske land hvis økonomi rammes av de direkte og indirekte følgene av sanksjonsregimet, og at vi gjør det som er i vår makt for å stoppe finansiering av Putins hensynsløse krig i Europa.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti understreker at Norges langsiktige, grunnleggende interesse i en bærekraftig forvaltning av fiskebestanden i Barentshavet utgjør grunnlaget for unntaket fra havneforbudet for russiske fiskefartøy og

at russiske fiskefartøy fortsatt kan lande fisk, bytte mannskap og proviantere i tre norske havner. Det er særlig viktig at verdens største gjenværende torskebestand blir forvaltet på en bærekraftig måte. Disse medlemmer vil også påpeke at en betydelig del av fisken russiske fartøy lander i norske havner går videre til EU-land. Landingen av fisk fra russiske fartøy medfører også begrensede inntekter for norske aktører. Disse medlemmer vil videre påpeke at fisk i likhet med andre matvarer gjennomgående er holdt utenfor de europeiske sanksjonene mot Russland. Hensikten er å unngå prisøkninger på mat, som særlig vil ramme fattige land. De europeiske sanksjonene inneholder derfor ikke et generelt forbud mot import av russisk fisk.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Venstre viser til problemet med såkalt «parallell-eksport». Altså at europeiske selskaper omgår sanksjoner ved å eksportere sine produkter til Russland via tredjeland. En rapport utformet av analyseselskapet Corisk fant at total omgåelse av sanksjonene i Europa for 2022 var på mer enn 100 mrd. kroner. Disse medlemmer legger til grunn at regjeringen tar denne problemstillingen på alvor og samarbeider både nasjonalt og internasjonalt for å unngå parallell-eksport.

3. Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringa om ein uavhengig heilskapleg gjennomgang av regelverket for kontroll av våpeneksport.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringa gjera greie for korleis norske eksportstyresmakter gjennomfører framtidretta risikovurderingar av at norsk forsvarsmateriell ikkje vert brukt i strid med internasjonal humanitærrett og internasjonale menneskerettar i tråd med Den internasjonale våpenhandelsavtalen artikkel 7 og OECDs retningslinjer for fleirnasjonale selskap.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt:

Forslag 3

Stortinget ber regjeringa om at krav om sluttbrukardokumentasjon vert praksis ved all eksport av forsvarsmateriell, også til NATO-land og nære allierte.

4. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Meld. St. 21 (2022–2023) – Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2022, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 24. oktober 2023

Ine Eriksen Søreide

leder

Christian Tybring-Gjedde

ordfører